

Varia Americana 5

Nadat Abraham Kuyper in Chicago was geweest reisde hij af naar Pella en Orange City in Iowa, twee plaatsjes die in de negentiende eeuw door Nederlandse orthodox-protestantse emigranten waren gesticht. Orange City lag het verste, in de noordwesthoek van Iowa, wel achttien uur per spoor. Kuyper vond het ver, heel ver. Gelukkig beviel Orange City hem, het calvinisme was er de ruggengraat van de samenleving. Hij schreef zijn vrouw: 'Warmte en geestdrift. Een keurig logement, met Hollandse bediening. Hier wordt (Kuypers weekblad) *De Heraut* veel gelezen. Jo, het is toch zo heerlijk, en stemt zo innig dankbaar. De dominees preken er uit.' Hij kreeg er bovendien f 250,- voor zijn optreden. Maar Pella viel hem tegen: 'Als je nu in Pella komt, en je ziet die dood, die stijfheid, die verveeldheid, die gedurige moedeloosheid, en je vergelijkt dat met de calvinistische kolonies van Grand Rapids, Holland en Orange City, dan zie je hoe levenskrachtig het calvinisme is. Van enig enthousiasme in Pella dan ook geen sprake. Dood bedaad. Bij de meeting was het of ze kerk hielden. Geen teken van leven. En op de koop toe, een logement, om zo uit te lopen, met een closet vuil en smerig achter het huis op het erf.'

Dat slechte hotel zal zijn stemming bedorven hebben. Als je lang reizen moet wil je wel graag een fris bed. Hoe kwam Pella zo doodse? Volgens Kuyper lag dat een ds. H.P. Scholte, de afgescheiden predikant die er in 1847 met zijn honderden volgelingen neerstreek. Scholte sloot zich niet aan bij een gereformeerde kerk, maar stichtte een onafhankelijke kerk, en zijn leer week ook al af van het calvinisme. Volgens Kuyper ging het bij Scholte meer om innige vroomheid dan om gespierd calvinisme en hoe slecht dat was achtte Kuyper bewezen met Pella's doodse sfeer.

Vandaag toont Pella zich heel anders. Van de Nederlandse gemeenschappen die we gezien hebben is dit de meest authentieke en ook de meest gezellige. Het is een klein, geïsoleerd stadje, maar het woonhuis van Scholte staat er nog, bakery Jaarsma aan het dorpsplein verkoopt Hollandse waar – boterletters en Sinterklaas en Zwarte (!) Piet van chocola - en in het koffiehuis worden we in het Nederlands aangesproken en begint men over zijn afkomst te vertellen. Er staat een heuse Hollandse molen midden in het dorp, op lokale zomer-kinderkampen is er een Hollandse week, waar men het Wilhelmus leert en Nederlandse spelletjes. We bezoeken de moeder en dochter familie Jaarsma-Zylstra, die ons de klederdrachten van Spakenburg, Volendam en Zuid-Beveland laten zien, allemaal originele stoffen uit Nederland. Zij dragen die klederdrachten op het grootste feest van het jaar, het Tulip Festival in mei. Dan dost het hele dorp zich uit in Hollandse dracht

en worden de straten gespoeld en geveegd – proper op zijn Hollands. Men is hier meer Nederlands dan bij ons – Zwarte (!) Piet inclusief - en betreurt het dat het maken van klederdrachten er in ons land uit gaat.

Wat stemmen die oud-Nederlanders hier in het hart van Iowa? Meest republikeins, hoewel de democraten er ook voet aan de grond krijgen. Het calvinisme domineert niet. Vroeger stemden ze Republikeins, omdat die partij het christelijke Amerika verdedigde: anti-homohuwelijk, voor het gezin. Maar de strijd tegen het homohuwelijk lijkt net als die tegen abortus verloren en veel belangrijker: het oude Amerika zelf dreigt te verdwijnen. De gemiddelde Amerikaan verarmt en dreigt de werk aan goedkope immigranten te verliezen. Vroeger ging het om het behoud van het christelijke Amerika, maar nu om het behoud van Amerika zelf. Het roer moet om en daarom doen de radicale kandidaten het zo goed in deze voorverkiezingen, of ze nu christelijke taal uitslaan of niet. Ook in het kalm-Hollandse Pella luidt de alarmbel over Amerika's neergang.

Varia Americana 4

2016 is het jaar van de Amerikaanse presidentverkiezingen. Kuyper was in 1898 ook in de Verenigde Staten tijdens verkiezingstijd. Die gingen niet om het presidentschap, maar om congresleden, terwijl in de staat New York een nieuwe gouverneur werd verkozen. Kuyper meende dat de Amerikaanse democratie wortelde in het calvinisme en vond het prachtig dat de race voor het gouverneurschap ging tussen twee telgen uit Nederlandse families: Augustus van Wyck en Theodore Roosevelt. Voor Kuyper was de Nederlandse achtergrond van de kandidaten het zoveelste bewijs dat de Amerikaanse samenleving niet alleen een Engelse schering, maar ook een Nederlandse inslag kende. En hij citeerde met graagte Van Wycks uitspraak in de campagne: 'Als er een *survival of the fittest* is, dan hebben wij als Nederlandse afstammelingen het vooruitzicht op een blijvende toekomst voor het Nederlandse element'. Roosevelt won het gouverneurschap en zo begon diens nationale politieke carrière. Hij zou spoedig Kuypers voorspelling in vervulling doen gaan dat de Verenigde Staten nog eens een president van Nederlandse komaf zouden krijgen.

Kuyper genoot van de campagne, maar kreeg wel kritiek op het boss-systeem, dat inhield dat een partijman ('boss') bevorderde dat geld werd ingezet op de kandidaat in ruil voor politieke baantjes, mocht hij verkozen worden. Dit systeem had de Amerikaanse politiek in de greep. Kuyper zag de politiek hierdoor verworden tot geldhandel, en het trok de verkeerde mensen aan, zij die macht en aanzien zochten in plaats van het publiek belang. Het was een vlek op een calvinistisch politiek stelsel.

Er lijkt een eeuw later weinig veranderd in de Amerikaanse politiek, nog steeds draait veel om geld en baantjes. Het lijkt daarom interessant dat dit jaar aan republikeinse zijde een kandidaat meedoet die zo rijk is dat hij niet afhankelijk is van donoren die hij zou moeten belonen met baantjes: Donald Trump. Je kunt je natuurlijk afvragen of hij als miljardair ook niet de overwinning 'koopt', maar hij is minder afhankelijk van de partij en het boss-systeem. Zijn uitspraken – 'unafraid and unashamed' - wijzen er echter op dat hij zich aan weinig gelegen laat liggen en we komen dus van de regen in de drup.

Kuyper beschrijft hoe kandidaten van stad naar stad spoorden, er een speech gaven en dan weer verder gingen, en wijst er op dat dit fysiek veel vroeg van kandidaten. Het Amerikaanse systeem werkt nog steeds zo. We weten niet hoe Poetin aan de macht is gekomen, maar in Amerika moet iedere kandidaat dingen naar de kiezersgunst.

We maken zo'n bijeenkomst van Trump mee in Cedar Falls. Hij treedt op voor duizend man. In Amerika is politiek ook amusement. Er is dus muziek vooraf, vooral golden oldies: Hey Jude van The Beatles, Painted Black van de Rolling Stones. Ik verwachtte hierna een spectaculaire speech, maar Trump geeft alleen oneliners, soundbites geschikt voor de tv. Er zit geen lijn in, er is geen woord bij voor de vele conservatieve christelijke kiezers hier, het is vooral oude koek: Hillary Clinton hoort in de gevangenis, de pers deugt niet, alleen een muur houdt de Latino's tegen en Mexico gaat die betalen, het leger is zwak en schaadt onze reputatie, maar... ik ga Amerika weer groot maken. Na veertig minuten is het klaar en schudt hij omzwermd door veiligheidsmensen wat handen over het hek heen en verdwijnt. Er is geen discussie. We hebben een mediaster gezien en de mensen die van tevoren zeiden dat ze nu wilden horen wat Trump echt te zeggen had hoorden niets nieuws, maar zijn dik tevreden. Hun onvrede over het sociale verval en de angst voor vreemdelingen en de islam is immers vertolkt. Is dit waar democratie op uitloopt: het geld en het sentiment die het winnen van het argument?

Varia Americana 3

Onderweg tussen de Nederlandse gemeenschappen in Michigan en in Iowa passeerde Kuyper Chicago. Hij verbleef er in november twee keer, in totaal ruim een week. De eerste keer, op weg naar het westelijk gelegen Iowa, gebruikt hij de stad als rustpunt. Maar hij kon niet meer anoniem arriveren zoals toen hij in augustus in New York aankwam. Vanuit Chicago kwamen ze hem ophalen in Holland, Michigan, en begeleidden hem op de treinreis naar de tweede stad van Amerika. Hij verbleef er in het Auditorium Hotel, op een kamer met prachtig uitzicht over Lake Michigan. Het hotel bestaat nog en wij verbleven er, ook in kamers met zicht op het meer.

Prompt stortte Kuyper er in, de inspanningen en emoties in Michigan waren te veel voor hem geweest. Zijn hoofd barstte, zijn ingewanden waren van streek en hij liet 's nachts een dokter komen. Het bleek een Nederlander te zijn, dokter Hendrik de Bey. Die nam geen halve maatregelen en gaf Kuyper opium. Dat hielp hem er weer boven op. Na zijn terugkeer uit Iowa streek Kuyper weer in hetzelfde hotel neer en werd toen verder opgelapt door Hendriks zus Cornelia de Bey die homeopathisch arts was – hij moest immers geen opiumsnuiver worden.

Deze artsen maakte deel uit van de grote Nederlandse gemeenschap in Chicago, hun vader was Bernardus de Bey, oorspronkelijk een afgescheiden predikant uit Groningen. Tijdens zijn tweede verblijf in Chicago trad Kuyper daar voor op en hij vierde er onder het gereformeerde volk net zulke triomfen als in Michigan. Ook nu weer gaf hij het Wilhelmus op, maar bereidde dat nu beter voor, omdat het in Michigan toch niet zo bekend was gebleken. Hij liet het Wilhelmus in Chicago in duizendvoud drukken, zodat er flink meegezongen kon worden. Kuyper maakte dankbaar gebruik van de Oranje-hausse onder de Nederlandse Amerikanen ten gevolge van Wilhelmina's troonbestijging op 6 september. Dat enthousiasme was niet beperkt tot de gereformeerde Nederlanders. Hij sprak voor de stedelijke elite op een diner te zijner ere in de Holland Society van Chicago. Kuyper schafte zich speciaal een rokkostuum aan, om in dit gezelschap van mensen van de wereld niet uit de toon te vallen. Er hing in de prachtige dinerzaal een portret van Wilhelmina aan de wand en de Society zond haar na zijn toespraak een gelukstelegram. Het was Oranje voor en Oranje na, maar het lukte Kuyper toch ook onder de elite een paar christelijke woorden te spreken.

Ondanks sneeuwstormen en een kwakkelende gezondheid gaf Kuyper hoog op van Chicago. De dynamische stad maakte veel indruk op hem, snel weer opgebouwd na de alles verwoestende brand van 1871, met veel wolkenkrabbers. Dat Chicago ook een stad van georganiseerde misdaad was, ontging hem. Hij preees juist de politie in Amerika's grote steden, die zoveel minder bars optrad jegens het publiek dan in Amsterdam. Agenten waren gentlemen die met uitzondering van de avond en nacht zonder wapen over straat gingen en beleefd spraken. Ze wekten dan ook veel minder verzet dan de politie te Amsterdam, was Kuypers indruk. Maar net zoals toen heeft de glans van de grote stad ook nu zijn duistere keerzijde. Vandaag staat de politie van Chicago onder zware druk, omdat ze teveel geweld gebruikt; de commissaris is afgelopen november ontslagen, omdat er een doofpotcultuur heerst aangaande schietgrage agenten. Toen wij op 10 januari in de stad waren stond de teller van moorden ook op 10, gemiddeld een per dag. Er zijn wijken waar de politie vanwege de anarchie niet komen kan. Kuyper zag gezonde Nederlandse arbeiders in Chicago, een welvarende elite en milde politieagenten, maar de donkere zijde van de stad bleef voor hem een gesloten boek.

Varia Americana 2

Kuyper verbleef in de Verenigde Staten van eind augustus tot begin december 1898. Het hoogtepunt in deze honderd dagen was de week die hij doorbracht onder de Nederlandse Amerikanen in Michigan. Dat was in Nederland een vergeten groep. Hij reisde eerst van New York naar Grand Rapids. Daar woonden 30.000 Nederlanders en werd in een twintigtal kerken nog in het Nederlands gepreekt. Bij het station werd hij opgewacht door een comité, getooid met oranje rozetten op de revers. Kuyper sprak er woensdagavond voor tweeduizend mensen in het Nederlands over Amerika. Links en rechts van het spreekgestoelte stonden een Nederlandse en een Amerikaanse vlag. Een koor zong op zijn aanwijzing niet het destijds officiële volkslied 'Wien Neerlands bloed door d'adren vloeit, van vreemde smetten vrij', maar het Wilhelmus. De Nederlandse Amerikanen waren vaak niet meer 'van vreemde smetten vrij' en Kuyper bepleitte juist 'bloedmenging'; volken die niet mengden waren in de geschiedenis ten onder gegaan. Bovendien verwoordde het Wilhelmus veel beter wat Nederland in essentie was. Kuyper noemde het 'de marseillaise van de Reformatie' en nu Amerika net Spanje verslagen had, viel het hem gemakkelijk de betekenis te tonen van dit volkslied voor Amerikanen. De Republiek had er tachtig jaar over gedaan Spanje te verslaan, Amerika tachtig dagen, zei hij, en het gejuich van het publiek rees op. 'Een en al bezieling', schreef hij aan zijn vrouw. De volgende dag sprak hij op de Central Highschool in Grand Rapids en gingen de klassen langs. Daar merkte hij dat Frans, Duits en Latijn werd onderwezen – hij voerde nog even in het Latijn het woord tot de klas. Maar de Nederlandse taal ontbrak op het rooster. Dat trof hem pijnlijk. De oudere immigranten hielden vast aan hun moedertaal, maar de jeugd wilde er eigenlijk niet meer van weten. Kuyper streefde juist naar het omgekeerde: dat de Nederlanders zouden leren Engels te spreken en zouden veramerikaniseren, maar tevens hun kennis van de Nederlandse taal en cultuur zouden onderhouden. Dat laatste bleef een wens, want de aantrekkingskracht van de Amerikaanse cultuur was te sterk. Wat Kuyper wilde wordt alle huidige immigranten in Amerika bij de inburgering voorgehouden: leer Engels maar verwaarloos je eigen taal en cultuur niet.

Donderdagmiddag nam hij de trein naar Holland, een uur ten zuidwesten van Grand Rapids. Dat was de plaats die in 1847 door de afgescheiden predikant Albertus C. van Raalte was gesticht als 'kolonie' voor orthodox-protestantse Nederlanders. Hij had er ook een academische opleiding gesticht, Hope College,

en tweehonderd studenten verwelkomden Kuyper met yellen aan het station. Die avond sprak hij in de 3rd Reformed Church opnieuw in het Nederlands, over het calvinisme en de toekomst. Om de toeloop te reguleren waren voor 25 cent kaartjes verkocht. De kerk was stampvol. Maar velen vonden de lezing moeilijk en tweederde van het gehoor was al zo Amerikaans geworden dat zij het Nederlands moeilijk konden volgen. Na afloop was er een receptie in de pastorie van de predikant, Henry Dosker. Deze kende Kuyper en had hem uitgenodigd bij hem te logeren, maar Kuyper had als gouden regel dat hij op reis in hotels verbleef. De volgende dag bezocht hij omliggende dorpjes als Graafschap, Drenthe en Zeeland en 's avonds was er een diner voor 150 genodigden in zijn hotel New City. Aan tafel werd veel gespeecht en gelachen en om 12 uur werd hij toegezongen en gefeliciteerd, omdat hij toen 61 werd. Kuyper moest honderden handen schudden. 'Na de eerste honderd deed ik gauw mijn ring af. Ik kon de pijn niet uithouden', schreef hij zijn vrouw. Om drie uur lag hij op bed. Moe maar voldaan vertrok hij zaterdagochtend naar Chicago. De Hollandse Amerikanen had hij in zijn hart gesloten.

Varia Americana I

Een rondreis door Amerika was eind negentiende eeuw voor slechts weinigen weggelegd. Wie vanuit Europa naar de nieuwe wereld ging, deed dat meestal als emigrant met als doel er te blijven. Maar ook wie er alleen voor een rondreis naar toe ging leek wel van de wereld te verdwijnen: de reis nam al gauw drie maanden in beslag en het was onderweg moeilijk om contact te onderhouden met het thuisfront.

Toen Kuyper dus op 11 augustus 1898 in zijn woonplaats Amsterdam de trein nam voor een Amerikaanse tournee was dat een gebeurtenis, waar de kranten melding van maakten. Des te teleurstellender was het voor Kuyper dat zijn geestverwanten niet aan het station verschenen om afscheid te nemen. Wie wel kwam was zijn liberale collega-journalist Charles Boissevain, hoofdredacteur van het *Algemeen Handelsblad*. Kuyper en Boissevain kruisten weleens de degens, maar ze mochten elkaar. Bovendien had Boissevain in 1881 ook zo'n Amerikaanse tournee gemaakt en er een boek over geschreven, *Van 't noorden naar 't zuiden. Schetsen en indrukken van de Vereenigde Staten van Noord-Amerika*. Dat boek gaf hij aan Kuyper mee, die na afloop van zijn tournee er ook zelf een boek over zou schrijven, *Varia Americana*.

Waren zijn geestverwanten geërgerd en ontbraken ze daarom bij het station? Het zou kunnen, want er was wat te doen geweest over Kuypers reis. Hoe kon hij, vooraanstaand Tweede Kamerlid, naar de Verenigde Staten vertrekken, terwijl op 6 september prinses Wilhelmina als koningin in de Nieuwe Kerk te Amsterdam zou worden ingehuldigd? Een grotere nationale gebeurtenis kon niemand zich heugen. Wie daar ook mocht ontbreken – socialistische Kamerleden als Pieter Jelles Troelstra bijvoorbeeld – , niet de antirevolutionaire partijleider Abraham Kuyper. Hij begreep dat hij wat uit te leggen had en daags voor zijn vertrek publiceerde hij een verklaring – die in veel kranten werd overgenomen. Daarin legde hij uit dat hij in 1896 al een eredoctoraat van Princeton University had ontvangen. Maar hij kon in dat jaar geen drie maanden weg kon vanwege spanningen in de Gereformeerde Kerken. En het jaar daarna waren er Tweede Kamerverkiezingen en daar kon hij – potentieel minister-president – ook niet bij afwezig zijn. Hij kon de Amerikanen nu niet langer aan het lijntje houden, te meer daar hij in 1897 ook had toegezegd Stone-lezingen te geven aan Princeton Theological Seminary. Hij organiseerde voor de Nederlandse Journalistenkring nog wel het programma voor de buitenlandse journalisten bij de inhuldiging, maar zelf moest hij verstek laten gaan.

Was dit de werkelijke reden? Zelfs zijn eigen vrouw twijfelde er aan. In de pers werd gesuggereerd, dat Kuyper geen zin had om in de Nieuwe Kerk te zitten. Die hervormde kerk had hij ten tijde van de door hem geleide Doleantie in 1886 een half jaar gekraakt – zijn medestanders hadden zich toegang tot de kerk verschaft door een paneel uit de deur te zagen. Maar de rechter wees de kerk toe aan de hervormden, niet aan de dolerenden. Dat was een tegenslag, waar hij misschien niet graag aan herinnerd werd. Of was hij te zeer een republikein, die wel trouw was aan het Oranjestad, maar tevens stelde dat Wilhelmina als enige vrouwelijke nazaat het laatste lid van dit huis was en de troon dus eerlang vacant zou worden, dan wel verdwijnen? We weten het niet. Feit is in elke geval dat Kuyper vanuit New York een telegram aan Wilhelmina zond, waarin hij niet naliet haar te verzekeren ‘van mijn trouw als haar huldigend onderdaan, en mijn algehele instemming te betuigen met de eed, waarmee de Staten-Generaal zich aan hare majesteit zullen verbinden’. Daarmee dacht hij elk vuiltje aan de lucht te hebben verwijderd en kon hij zich richten op het doel van zijn reis: Amerika.

Staatsieportret van koningin Wilhelmina door Thérèse Schwartze.